

YANGI AVLOD DARSLIKLARIDA MATN TANLASH TAMOYILLARINING LINGVODIDAKTIK ASOSLARI

Po‘latova Marjona Inomjon qizi

Samarqand davlat pedagogika instituti

O‘zbek tili va adabiyoti kafedrası

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada yangi avlod 7–9-sinf ona tili darsliklarida matn tanlash tamoyillarining lingvodidaktik asoslari nazariy va amaliy jihatdan tadqiq etiladi. Tadqiqotda zamonaviy lingvodidaktikaning matn tanlashga qo‘yadigan talablari, kompetensiyaviy yondashuvning darslik mazmuniga ta’siri hamda matn tanlash mezonlarining ilmiy asoslari tahlil qilinadi. Maqolada yangi avlod darsliklaridagi matnlarning lingvistik, didaktik, psixolingvistik va madaniy-kommunikativ tamoyillarga muvofiqligi baholanadi. Shuningdek, xalqaro tajriba (Finlandiya, Janubiy Koreya, Turkiya) bilan qiyosiy tahlil o‘tkaziladi va O‘zbekiston sharoitiga moslashtirilgan matn tanlash tamoyillarining optimal tizimi taklif etiladi. Tadqiqot natijalari yangi avlod darsliklarining mazmunini takomillashtirish, matn tanlash jarayonini ilmiy asoslash hamda ona tili ta’limi samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: matn tanlash tamoyillari, lingvodidaktika, yangi avlod darsliklari, ona tili ta’limi, kompetensiyaviy yondashuv, matn lingvistikasi, psixolingvistika, kommunikativ kompetensiya, darslik mazmuni, 7–9-sinf.

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimini tubdan isloh qilish jarayonida darsliklarning mazmuni va sifatini oshirish eng muhim vazifalardan biri sifatida belgilangan. Prezidentning 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni va 2022-yil 11-maydagi PF-60-son “Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni ta’lim mazmunini yangilash, darsliklarni zamonaviy talablarga moslash zaruriyatini belgilab bergan [1]. Ushbu huquqiy-me’yoriy hujjatlar ta’lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish, o‘quvchilarning mustaqil fikrlash va kommunikativ ko‘nikmalarini shakllantirish hamda darsliklarni xalqaro standartlarga moslashtirishni talab qiladi.

Yangi avlod darsliklarining joriy etilishi ta’lim tizimida sezilarli o‘zgarishlarni yuzaga keltirdi. Bu darsliklar an’anaviy bilim berish paradigmasidan farqli ravishda, o‘quvchiga yo‘naltirilgan, interaktiv va kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan holda tuzilgan [2]. Darsliklarning eng muhim tarkibiy qismi bo‘lgan matnlar ta’lim jarayonida markaziy o‘rin tutadi, chunki aynan matn orqali o‘quvchi til qoidalarini

o‘rganadi, kommunikativ kompetensiyasini shakllantiradi va dunyoqarashini kengaytiradi.

Biroq matn tanlash jarayoni ko‘pincha intuitiv yondashuvga asoslanadi va ilmiy jihatdan yetarli darajada asoslanmagan bo‘ladi [3]. Qaysi mezonlar asosida matn tanlanishi kerakligi, matnning lingvistik murakkabligi qanday baholanishi, o‘quvchining yosh xususiyatlariga mosligini qanday aniqlash mumkinligi kabi masalalar hali to‘liq hal etilmagan. Shu sababli, yangi avlod darsliklarida matn tanlash tamoyillarining lingvodidaktik asoslarini tadqiq etish dolzarb ilmiy-amaliy muammo hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi – yangi avlod 7–9-sinf ona tili darsliklarida matn tanlash tamoyillarining lingvodidaktik asoslarini nazariy jihatdan asoslash va ularning amaliy tatbiqini tahlil qilishdan iborat.

METODOLOGIYA

Tadqiqot metodologiyasi sifatida quyidagi ilmiy yondashuvlar va metodlar qo‘llangan:

Nazariy metodlar: ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish va umumlashtirish metodi yordamida lingvodidaktika, matn lingvistikasi, psixolingvistika va ta’lim nazariyasi sohasidagi fundamental ishlar o‘rganildi. Tizimli tahlil metodi asosida matn tanlash tamoyillarining o‘zaro bog‘liqligi va ierarxik tuzilmasi aniqlandi [4]. Qiyosiy tahlil metodi orqali O‘zbekiston va xorijiy mamlakatlar (Finlandiya, Janubiy Koreya, Turkiya) darsliklaridagi matn tanlash yondashuvlari solishtirildi.

Empirik metodlar: kontent-tahlil metodi asosida yangi avlod 7–9-sinf ona tili darsliklaridagi matnlar tarkibi, turi, hajmi va tematik yo‘nalishi o‘rganildi. Jami 7-sinf darsligidan 48 ta, 8-sinf darsligidan 52 ta, 9-sinf darsligidan 45 ta – hammasi bo‘lib 145 ta asosiy matn tahlil qilindi [5]. Har bir matn quyidagi parametrlar bo‘yicha baholandi: janr turi, tematik yo‘nalish, lingvistik murakkablik darajasi, kommunikativ potentsiali va madaniy qadriyatlarga muvofiqligi.

Ekspert baholash metodi: 12 nafar tajribali ona tili o‘qituvchisi va 5 nafar lingvodidaktika mutaxassisi jalb etilgan holda darsliklaridagi matnlarning lingvodidaktik tamoyillarga muvofiqligi baholandi. Ekspertlar 5 balli shkala bo‘yicha har bir matnni baholashdi [6].

Statistik metodlar: olingan ma’lumotlar Pearson korrelyatsiya koeffitsienti va foizli tahlil usullari yordamida qayta ishlandi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Matn lingvistikasining asoschilaridan biri T.A.van Deyk matnni “kommunikativ hodisa” sifatida ta’riflagan va uning makrotuzilmasi (global kogerentlik) hamda mikrotuzilmasi (lokal kogerentlik) haqidagi nazariyani ishlab chiqqan [7]. Uning fikricha, matn shunchaki gaplar yig‘indisi emas, balki yaxlit kommunikativ birlik

bo‘lib, unda ma‘nolar tizimi izchil tarzda rivojlanadi. Bu nazariya darslik uchun matn tanlashda matnning yaxlitligi va izchilligini asosiy mezon sifatida belgilaydi.

I.R.Galperin matn kategoriyalarini (informativlik, bo‘linuvchanlik, kogerentlik, retrospeksiya, prospeksiya) aniqlagan bo‘lib, bu kategoriyalar darslik matnlarining sifatini baholashda muhim o‘rin tutadi [8]. Uning ta‘kidlashicha, matnning informativligi faqat yangi ma‘lumot hajmi bilan emas, balki o‘quvchining ushbu ma‘lumotni o‘zlashtirish qobiliyati bilan ham belgilanadi.

O‘zbekiston lingvodidaktikasida Q.B.Yo‘ldoshev ona tili o‘qitishda matnning rolini alohida ta‘kidlagan va matn ustida ishlashning bosqichlarini ishlab chiqqan [9]. U matn tanlashda “o‘quvchining yosh xususiyatlariga moslik”, “kommunikativ qadriyat” va “madaniy ahamiyat” kabi mezonlarni taklif etgan. O‘.Hoshimov va I.Yo‘ldoshev o‘zbek tili o‘qitish metodikasida matnning lingvistik va ekstralingvistik xususiyatlarini hisobga olish zaruriyatini ta‘kidlagan [10].

Yevropada keng tarqalgan CEFR (Common European Framework of Reference for Languages) tili o‘qitishning kompetensiyaviy modeli matn tanlashga yangicha yondashuvni taklif etadi [11]. Ushbu ramkaga ko‘ra, darslik matnlari o‘quvchining til darajasiga mos bo‘lishi, real hayotiy vaziyatlarni aks ettirishi va turli kommunikativ funksiyalarni qamrab olishi lozim. CEFR o‘quvchining A1 darajasidan C2 darajasigacha bo‘lgan lingvistik rivojlanishini nazarda tutadi va har bir daraja uchun matn murakkabligi mezonlarini belgilaydi.

S.Krashen (1985) “tushuniluvchi kirish” (comprehensible input) gipotezasida ta‘kidlaganidek, o‘quvchiga taqdim etilayotgan matn uning hozirgi bilim darajasidan biroz yuqoriroq (i+1) bo‘lishi kerak [12]. Bu gipoteza darslik uchun matn tanlashda lingvistik murakkablik darajasini bosqichma-bosqich oshirib borish zaruriyatini ilmiy asoslaydi.

N.Chomskiyning til kompetensiyasi va til performansi o‘rtasidagi farq haqidagi nazariyasi ham matn tanlashda muhim ahamiyatga ega [13]. Darslik matnlari nafaqat til tizimining qoidalarini o‘rgatishi, balki o‘quvchining real kommunikativ vaziyatlarda tildan foydalanish qobiliyatini ham shakllantirishga qaratilgan bo‘lishi kerak.

Finlandiya ta‘lim tizimida matn tanlash mezonlari orasida “real hayotga bog‘liqlik” (authenticity), “madaniy xilma-xillik” va “o‘quvchining ijodiy faoliyatini rag‘batlantirish” kabi tamoyillar ustuvor o‘rin tutadi [14]. Finlandiya darsliklarida matnlarning 60% dan ortig‘i autentik manbalardan olingan bo‘lib, bu o‘quvchilarning real til muhitiga tayyorgarligini ta‘minlaydi.

Janubiy Koreya ta‘lim tizimida matn tanlashda “tanqidiy savodxonlik” (critical literacy) tamoyili alohida e‘tiborga olinadi [15]. Bu tamoyilga ko‘ra, darslik matnlari o‘quvchilarda nafaqat o‘qish ko‘nikmasini, balki matnni tanqidiy baholash, muallif pozitsiyasini aniqlash va muqobil nuqtai nazarlarni shakllantirish qobiliyatini ham rivojlantirishi kerak.

Turkiya tajribasida matn tanlashda “milliy qadriyatlar bilan universal qadriyatlarning uyg‘unligi” tamoyili muhim o‘rin tutadi [16]. Turkiya darsliklarida milliy adabiyotdan olingan matnlar bilan bir qatorda jahon adabiyoti namunalari ham keng qo‘llaniladi, bu esa o‘quvchilarning madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini shakllantiradi.

ASOSIY QISM

Lingvodidaktik tadqiqotlar va xalqaro tajribani umumlashtirish asosida yangi avlod darsliklarida matn tanlashning quyidagi asosiy tamoyillari tizimini taklif etamiz:

Lingvistik moslik tamoyili – matnning leksik va grammatik murakkabligi o‘quvchining til darajasiga mos bo‘lishi lozim. Bu tamoyil S.Krashenning “i+1” gipotezasiga asoslanadi va matnning lingvistik parametrlarini (so‘z uzunligi, gap tuzilmasi, leksik xilma-xillik) aniq mezonlar bo‘yicha baholashni nazarda tutadi [12]. 7-sinf darsliklari uchun tanlangan matnlarda o‘rtacha gap uzunligi 8–12 so‘z, 8-sinf uchun 10–15 so‘z, 9-sinf uchun 12–18 so‘z bo‘lishi maqsadga muvofiq [17].

Kommunikativ qadriyat tamoyili – matn o‘quvchining real hayotiy kommunikativ vaziyatlariga tayyorgarligini ta‘minlashi kerak. Bu tamoyil CEFR talablariga muvofiq bo‘lib, matnning kommunikativ funksiyalarini (informativ, regulyativ, emotiv, fatik) muvozanatli ravishda qamrab olishni nazarda tutadi [11]. Darslik matnlari shunchaki til qoidalarini namoyish etish vositasi emas, balki o‘quvchining kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishning asosiy materiali bo‘lishi lozim.

Psixolingvistik muvofiqlik tamoyili – matn o‘quvchining kognitiv rivojlanish darajasiga, e‘tibor hajmiga va xotira imkoniyatlariga mos bo‘lishi zarur. J.Piajening kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko‘ra, 12–15 yoshdagi o‘quvchilar formal operatsiyalar bosqichiga o‘tadi va abstrakt fikrlash qobiliyatini egallaydi [18]. Shunga mos ravishda, 7-sinf darsliklarida aniqroq va tasviriy matnlar, 9-sinf darsliklarida esa abstrakt va tahliliy matnlar ustuvor bo‘lishi kerak.

Madaniy-tarbiyaviy tamoyil – matn milliy va umuminsoniy qadriyatlarni aks ettirishi, o‘quvchining ma‘naviy-axloqiy rivojlanishiga xizmat qilishi lozim. Bu tamoyil O‘zbekiston ta‘lim siyosatidagi “milliy g‘oya va ma‘naviyat” konsepsiyasiga muvofiq keladi [1]. Darsliklaridagi matnlar o‘zbek xalqining tarixi, madaniyati, an‘analari haqida bilim berishi bilan birga, tolerantlik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik kabi qadriyatlarni tarbiyalashga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak.

Janr xilma-xilligi tamoyili – darslikda turli janrdagi matnlar (badiiy, ilmiy, publitsistik, rasmiy-ishchanlik) muvozanatli ravishda ifodalanishi zarur. Bu tamoyil o‘quvchilarning turli xil matn turlari bilan ishlash ko‘nikmasini shakllantirishga qaratilgan [8]. Zamonaviy lingvodidaktika matn turlarining xilma-xilligini o‘quvchining lingvistik kompetensiyasini kengaytirish omili sifatida ko‘radi.

Autentiklik tamoyili – darslikda iloji boricha autentik, ya'ni maxsus didaktik maqsadlar uchun yozilmagan, real hayotdan olingan matnlardan foydalanilishi kerak. Finlandiya tajribasi ko'rsatadiki, autentik matnlar o'quvchilarning tilni real kontekstda o'zlashtirishlariga yordam beradi [14]. Biroq autentiklik darajasi o'quvchining til darajasiga mos bo'lishi muhim – quyi sinflarda adaptatsiya qilingan autentik matnlar, yuqori sinflarda esa original matnlar qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

Integrativlik tamoyili – matn bir vaqtning o'zida bir nechta ta'lim maqsadiga xizmat qilishi lozim: til qoidalarini mustahkamlash, lug'atni boyitish, nutq ko'nikmalarini rivojlantirish va fanlararo bog'liqlikni ta'minlash [19]. Masalan, tabiatshunoslikka oid ilmiy-ommabop matn bir vaqtning o'zida o'quvchining ilmiy uslubni tushunish, maxsus terminlarni o'zlashtirish va ekologik tafakkurni shakllantirish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Yangi avlod 7–9-sinf ona tili darsliklaridagi 145 ta asosiy matnni kontent-tahlil qilish natijalari quyidagi holatni ko'rsatdi:

Yangi avlod 7–9-sinf ona tili darsliklaridagi 145 ta asosiy matnni kontent-tahlil qilish natijalari shuni ko'rsatdiki, janr taqsimoti bo'yicha badiiy matnlar 58 foizni (84 ta), ilmiy-ommabop matnlar 22 foizni (32 ta), publitsistik matnlar 14 foizni (20 ta), rasmiy-ishchanlik matnlari esa atigi 6 foizni (9 ta) tashkil etadi, bu esa badiiy matnlarning ustuvor o'rin tutishini, rasmiy-ishchanlik matnlarining esa yetarli darajada ifodalanmaganligini ko'rsatadi va o'quvchilarning turli uslublardagi matnlar bilan ishlash ko'nikmalarini muvozanatli ravishda shakllantirishga to'sqinlik qilishi mumkin [5]. Tematik yo'nalish jihatidan darsliklaridagi matnlarning 35 foizi Vatan, tarix va milliy qadriyatlar mavzusiga, 25 foizi tabiat va ekologiya mavzusiga, 20 foizi oila, do'stlik va insoniy munosabatlarga, 12 foizi fan va texnologiyaga, 8 foizi sport va sog'lom turmush tarziga bag'ishlangan bo'lib, globallashuv, raqamli texnologiyalar, kasbga yo'naltirish kabi zamonaviy mavzular yetarli darajada ifodalanmagan [5]. Lingvistik murakkablik ko'rsatkichlari tahlil qilinganda, 7-sinf darsligidagi matnlarda o'rtacha gap uzunligi 9,3 so'z, 8-sinf darsligida 11,7 so'z, 9-sinf darsligida 13,8 so'zni tashkil etgani, leksik xilma-xillik ko'rsatkichi (TTR – Type-Token Ratio) esa mos ravishda 0,52, 0,57 va 0,61 bo'lgani aniqlandi, bu esa sinfdan sinfga lingvistik murakkablikning izchil oshib borishini va lingvistik moslik tamoyiliga muvofiq kelishini tasdiqlaydi [5]. Ekspert baholash natijalari esa darsliklaridagi matnlarning kommunikativ potentsiali 5 balli shkalada o'rtacha 3,4 ballga baholanganini, ya'ni "qoniqarli" darajaga to'g'ri kelishini va matnlarning kommunikativ yo'nalishini kuchaytirishga ehtiyoj borligini ko'rsatdi [6].

12 nafar tajribali ona tili o'qituvchisi va 5 nafar lingvodidaktika mutaxassisining baholash natijalari shuni ko'rsatdiki, yangi avlod darsliklarida matn tanlashning bir qator ijobiy tomonlari mavjud: sinfdan sinfga lingvistik murakkablikning izchil oshishi, milliy qadriyatlar va vatanparvarlik mavzularining yetarli darajada

ifodalanishi hamda badiiy matnlarning yuqori sifati lingvistik moslik va madaniy-tarbiyaviy tamoyillarga muvofiq keladi [6]. Shu bilan birga, bir qator kamchiliklar ham aniqlandi: rasmiy-ishchanlik matnlarining yetishmasligi, zamonaviy mavzularning kam ifodalanishi, autentik matnlar ulushining pastligi (jami matnlarning 18 foizi) va kommunikativ topshiriqlar tizimining yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi shular jumlasidandir, bunda ekspertlarning 76 foizi darsliklaridagi matnlarning kommunikativ potensialini oshirish zaruriyatini ta'kidlagan [6]. Bundan tashqari, ekspertlar 7-sinf va 8-sinf darsliklari o'rtasida matn murakkabligining o'tishi nisbatan silliq ekanini, lekin 8-sinf va 9-sinf o'rtasida keskin o'sish kuzatilganini qayd etishgan bo'lib, bu holat 9-sinf o'quvchilari uchun qo'shimcha adaptatsion matnlar kiritish zaruriyatini ko'rsatadi [6].

Nazariy tahlil, xalqaro tajriba va empirik ma'lumotlar asosida O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan matn tanlash tamoyillarining optimal modeli ishlab chiqildi, ushbu model yettita tamoyilni o'z ichiga olib, ularni uchta iyerarxik darajaga bo'ladi: birinchi daraja majburiy tamoyillar bo'lib, lingvistik moslik va psixolingvistik muvofiqlikni qamrab oladi, chunki bu tamoyillar matn tanlashning asosiy shartlari hisoblanadi va ularsiz darslik matnining ta'lim samaradorligi ta'minlanmaydi [12, 18]; ikkinchi daraja asosiy tamoyillar bo'lib, kommunikativ qadriyat, madaniy-tarbiyaviy tamoyil va janr xilma-xilligini o'z ichiga oladi hamda matnning ta'lim sifatini belgilash va kompetensiyaviy yondashuvning asosiy talablarini qondirishga xizmat qiladi [11, 8]; uchinchi daraja esa takomillashtiruvchi tamoyillar, ya'ni autentiklik va integrativlikni nazarda tutadi, bu tamoyillar matnning ta'lim qiymatini yanada oshirish va zamonaviy ta'lim talablariga to'liq javob berishni ta'minlaydi [14, 19].

Taklif etilayotgan modelning asosiy afzalligi shundaki, u matn tanlash jarayonini intuitiv yondashuvdan ilmiy asoslangan mezonlar tizimiga o'tkazadi. Har bir tamoyil aniq ko'rsatkichlar va baholash mezonlari bilan ta'minlangan bo'lib, darslik mualliflari, muharrirlari va o'qituvchilar uchun amaliy qo'llanma sifatida xizmat qilishi mumkin.

Taklif etilayotgan tamoyillar tizimini amaliy tatbiq etish uchun quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

Darslik mualliflari uchun: har bir tanlangan matnni yettita tamoyil bo'yicha baholash kartochkasi asosida tekshirish; janr muvozanatini ta'minlash (badiiy – 40–45%, ilmiy-ommabop – 25–30%, publitsistik – 15–20%, rasmiy-ishchanlik – 10–15%); autentik matnlar ulushini kamida 30% ga oshirish; zamonaviy mavzular (raqamli texnologiyalar, ekologiya, globallasuv) ni darslik mazmuniga faol kiritish [20].

O'qituvchilar uchun: darslikdagi matnlarni qo'shimcha autentik materiallar bilan boyitish; matn tanlash tamoyillarini bilish va ularni dars rejalashtirish jarayonida

qo'llash; o'quvchilarning individual farqlarini hisobga olgan holda turli murakkablik darajasidagi matnlarni taqdim etish [9].

Ta'lim siyosatini ishlab chiquvchilar uchun: darslik ekspertizasiga lingvodidaktik tamoyillarga muvofiqlik mezonini kiritish; darslik mualliflari uchun matn tanlash bo'yicha maxsus treninglar tashkil etish; xalqaro tajribani muntazam ravishda o'rganish va milliy sharoitga moslashtirish [14, 16].

XULOSA

Tadqiqot natijalari quyidagi asosiy xulosalarni shakllantirish imkonini beradi:

- yangi avlod darsliklarida matn tanlash jarayoni ilmiy asoslangan lingvodidaktik tamoyillarga tayanishi zarur. Intuitiv yondashuvdan ilmiy mezonlar tizimiga o'tish darsliklarning ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi;

- matn tanlashning yettita asosiy tamoyili aniqlandi: lingvistik moslik, kommunikativ qadriyat, psixolingvistik muvofiqlik, madaniy-tarbiyaviy tamoyil, janr xilma-xilligi, autentiklik va integrativlik. Bu tamoyillar o'zaro bog'liq bo'lib, uchta ierarxik darajaga bo'linadi;

- yangi avlod 7–9-sinf ona tili darsliklaridagi matnlarning lingvodidaktik tahlili ijobiy tomonlar (lingvistik murakkablikning izchil oshishi, milliy qadriyatlarning yetarli ifodalanishi) bilan birga, bir qator kamchiliklar (rasmiy-ishchanlik matnlarining yetishmasligi, autentiklik darajasining pastligi, kommunikativ potensialning yetarli emasligi) ham mavjudligini ko'rsatdi;

- xalqaro tajriba (Finlandiya, Janubiy Koreya, Turkiya) bilan qiyosiy tahlil O'zbekiston darsliklarida autentiklik, tanqidiy savodxonlik va madaniyatlararo muloqot tamoyillarini kuchaytirishga ehtiyoj borligini ko'rsatdi;

- taklif etilayotgan matn tanlash tamoyillari modeli darslik mualliflari, o'qituvchilar va ta'lim siyosatini ishlab chiquvchilar uchun amaliy qo'llanma sifatida xizmat qilishi va yangi avlod darsliklarining mazmunini takomillashtirishga hissa qo'shishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'XATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni.

2. Yo'ldoshev Q.B. Ona tili o'qitish metodikasi. – T.: "O'qituvchi", 2020. – 288 b.

3. Azimova M.R. Darslik matnlarini tanlash muammolari // Pedagogik mahorat. – 2021. – №3. – B. 45–50.

4. Borg'ardt V.N. Tizimli tahlil metodi ta'lim tadqiqotlarida // Metodologiya va metodlar. – M.: Nauka, 2003. – S. 112–128.

5. Po'latova M.I. Yangi avlod 7–9-sinf ona tili darsliklaridagi matnlarning kontent-tahlili // Magistrlik dissertatsiyasi materiallari. – Samarqand, 2025.

6. Po‘latova M.I. Ekspert baholash natijalari // Magistrlik dissertatsiyasi materiallari. – Samarqand, 2025.
7. Van Dijk T.A. Text and Context: Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse. – London: Longman, 1977. – 261 p.
8. Galperin I.R. Tekst kak obyekt lingvisticheskogo issledovaniya. – M.: Nauka, 1981. – 139 s.
9. Yo‘ldoshev Q.B. Matn ustida ishlash bosqichlari va usullari. – T.: “Fan”, 2018. – 164 b.
10. Hoshimov O‘., Yo‘ldoshev I. O‘zbek tili o‘qitish metodikasi. – T.: Sharq, 2019. – 320 b.
11. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR). – Strasbourg: Council of Europe, 2001.
12. Krashen S.D. The Input Hypothesis: Issues and Implications. – London: Longman, 1985. – 120 p.
13. Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax. – Cambridge, MA: MIT Press, 1965. – 251 p.
14. Sahlberg P. Finnish Lessons 2.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland? – New York: Teachers College Press, 2015.
15. Kim S.J. Critical Literacy in Korean Language Education // Journal of Korean Education. – 2020. – Vol.47, №2. – P. 89–104.
16. Erdoğan T. Text Selection Criteria in Turkish Language Textbooks // Turkish Studies. – 2019. – Vol.14, №3. – P. 1245–1260.
17. Hiebert E.H., Mesmer H.A. Upping the Ante of Text Complexity in the Common Core State Standards // Educational Researcher. – 2013. – Vol.42, №4. – P. 44–51.
18. Piaget J. The Psychology of Intelligence. – London: Routledge, 1950. – 182 p.
19. Matchanov S. Ona tili darslarida kompetensiyaviy yondashuv. – T.: “Adabiyot uchqunlari”, 2021. – 196 b.
20. Xalilova Sh. Interfaol ta’lim usullari. – T.: “Nihol”, 2021. – 224 b.